

شناساگرانه دوره‌های متحول و متنوعی داشته است. نویسنده، شناساگری یا تفهم نسبت به امر دینی را وجه تمایز اساسی روشن‌فکران دینی، هم با سایر روشن‌فکران و هم با سایر نحله‌های تاریخی و با سایر جریان‌های فکری دینی در دوره معاصر، یعنی سنت‌گرایان و بنیادگرایان می‌داند. در عین حال، وجه اشتراک اصلی طیف‌های مختلف روشن‌فکران دینی نیز همین عنصر شناساگری یا تفهم نسبت به امر دینی است. روشن‌فکری دینی به نسبتی که از عالم سنتی، ترک تعلق می‌کند و به عالم مدرن می‌پیوندد، احساس شناساگری و تفهم او در ارتباط با امر دینی برانگیخته می‌شود. این احساس جدید، دو ویژگی عمده دارد.

۱. مقام و موقعیت فاعل شناخت یا تفهم؛

۲. فاصله گرفتن از موضوع شناخت یا تفهم. این ویژگی‌ها موجب می‌شود که روشن‌فکری دینی با امر دینی نسبت جدال عجیبی پیدا کند. به طوری که از یک سو با آن ارتباط معنایی، روحی، عاطفی، تجربی، وجودی، تاریخی دارد و از سوی دیگر با سوژگی و تفهم، به تصرف ذهنی و معنایی و بازاندیشی و نقادی در آن می‌پردازد. نویسنده کار و بار روشن‌فکران دینی در خصوص نسبت شناساگرانه و تفهمی با امر دینی در ایران معاصر را در شش نوع توصیف و مقایسه کرده است:

۱. بازخوانی دین؛ ۲. بازسازی دین؛ ۳. تأویل دین؛ ۴. تحلیل دین؛ ۵. تحویل دین؛ ۶. تغییر

عالم دینی.

نویسنده در پایان اشاره می‌کند که وجود دولت دینی سبب شده که روشن‌فکری دینی هنوز با چالش‌های دین در دوره و زمانه سکولار یا ما بعد سکولار و دشواری‌های پلورالیسم، چندان دست به گریبان نشود. گمان می‌رود که به میزان هر مقدار آنتروپی در دولت دینی، احتمالاً وفاداری‌های در حال کمون کم و بیش معرفتی - معنایی آن‌ها به دین، مجدداً میل به ظهور و تعیین پیدا خواهد کرد.

مزارش کر: حسین احمدی

عاشورا پژوهی در غرب

عبدالحسین ابوالحسنی و محمد نوری

اطلاعات: ش ۲۳۳۷۹، ۱۳۸۷/۱۰/۱۶

بازتاب اندیشه ۱۰۶

۹۳

مزارش‌ها

به حادثه غم‌انگیز کربلا و شهادت مظلومانه امام حسین علیه السلام بسیاری از متفکران و پژوهش‌گران غرب توجه کرده‌اند. کانون پژوهشی آنان معطوف به چند نکته و به عبارت دیگر، رویکرد آنان متوجه چند مقوله بوده است:

۱. مظلومیت شخصیت و خانواده امام حسین علیه السلام؛

۲. وقوع چنین حادثه زشت و قبیحی در نظام سیاسی با نام اسلام؛
۳. عملکرد حکومت در مورد مخالفان سیاسی و فرهنگی؛
۴. خط مشی و تاکتیک‌های امام به عنوان رهبر مخالفان نظام حاکم؛
۵. جریان‌های معارضه‌جو در دولت اسلامی.

در سه دههٔ اخیر و با رونق و گسترش حرکت‌های انقلابی در جهان اسلام و بازسازی اندیشه‌های قیام‌طلبانه براساس رخداد، طیف پژوهش‌گران غرب، رویکردهای جدیدی به آموزه‌های کربلا ارائه کردند. ادبیات عاشورانگاری مسلمانان نیز دچار تحول و قرائت‌های جدیدی از این واقعه شده است، اما غربی‌ها آبخشور این ادبیات و روش جدید تحقیقاتی را بنیادگرایی اسلامی دانستند و جامعه‌شناسی عمومی و علمی شیعه را زمینهٔ مساعدی برای بسط این اندیشه‌ها یافتند. این مقاله فقط به معرفی منابعی که در غرب و از سوی پژوهش‌گران غربی منتشر شده، پرداخته و منظور، نگاهی‌هایی است که در قالب مرجع‌نگاری ارائه شده یا نوشته‌هایی که مبنای پایهٔ بسیاری از پژوهش‌های بعدی قرار گرفته است.

ترجمه‌ها و تصحیح‌ها؛ آگاهی خاورشناسان به میراث علمی مسلمانان در زمینهٔ عاشورانگاری، ابتدا از طریق ترجمه آثار یا در جریان تصحیح این آثار انجام یافت. مانند ترجمه کتاب مقتل الحسین ع ابی مخنف؛ الإرشاد شیخ مفید و...

نوشته‌های تحلیلی؛ عاشورا پژوهی غربی‌ها در قالب نوشته‌های کلاسیک و علمی و تحلیلی، به نیمهٔ دوم سدهٔ نوزدهم میلادی مربوط است، اما این نوشته‌ها در لابه‌لای کتاب‌ها آمده و مستقل نبوده است. ویژگی دیگر این پژوهش‌ها این است که با روش تاریخی و انتکابر منابع تاریخی تدوین شده است. از نیمهٔ دوم سدهٔ بیستم به تدریج شاهد تحولی در عاشورا پژوهی غربی‌ها هستیم. اولاً کتاب‌ها و مقالات مستقلی در این زمینه ارائه شد. دوم آن‌که تنوع موضوعی و روشی پیدا شد و پژوهش‌گران فقط به روش تاریخی و توصیفی اکتفا نکردند، بلکه با شیوه‌های تحلیل حوادث، از منظرهای جامعه‌شناسی و علوم سیاست، مانند بررسی‌هایی در زمینهٔ آداب و رسوم اجتماعی، همچون تعزیه، به تحلیل جامعه‌شناختی و روانی این آداب و رسوم و حتی تعارف‌های مذاهب اسلامی در این زمینه پرداختند.

تحقیقات مهم جدید غربی‌ها عبارتند از:

۱. شوبل، کتاب کربلا سرزمین مقدس از دیدگاه شیعیان آمریکای شمالی را در سال ۱۹۹۶ منتشر کرد.
۲. فیر، اثری با عنوان مراسم عاشورا در میان مسلمانان اهل سنت منتشر کرد.
۳. گپیتر چکلوسکی، کتاب تعزیه دربارهٔ نمایش‌هایی دراماتیک در زمینهٔ عاشورا و کربلا منتشر کرد.

۴. دائرةالمعارف اسلام، چاپ لیدن سه مقاله «حسین بن علی علیه السلام، عاشورا و کربلا» را در بین مقالات خود ارائه کرد.
۵. دیوید پیناوت، اثری با عنوان اسب کربلا منتشر کرد.
۶. اسپوزیتو، سرویراستار دائرةالمعارف جهان معاصر اسلامی، سه مقاله محرم، کربلا و عاشورا را تهیه کرده است.
۷. گرونیوم در کتاب بزرگداشت‌های اسلامی به عاشورا و محرم، به عنوان یکی از شعائر و مراسم دینی هم پرداخت.
۸. ریگیو مجموعه‌ای از مقالات تحلیلی و علمی را درباره تعزیه، با عنوان تعزیه، شعائر و باورهای عمومی در ایران نام نهاد.

گزارشگر: محمدباقر محمدی‌سنور

سرنوشت و سرنوشت

غلامحسین ابراهیمی دینانی

اطلاعات: ش ۲۴۳۸۳، ۱۰/۲۴/۱۳۸۷

از نظر آقای دینانی، قابلیت تعریف فلسفه به صورت‌های مختلف و به عنوان‌های گوناگون، خود از پویایی فلسفه است و نشانی از این موضوع می‌تواند باشد که هرگز نمی‌توان فلسفه را در بیان یا انگاره‌ای خاص محدود ساخت. اندیشه و تفکر، گذشته از آن که برآیند حیات آدمی است، تجلی حیات و حاوی معنای ژرف آن نیز هست. بدون استناد به لایه‌های عمیق اندیشه، هرگز نمی‌توان نسبت به درک و فهم زندگی و توابع آن توفیق یافت. تعامل چند سویه موجود میان حقیقت حیات و حقیقت اندیشه، دارای پیچیدگی‌ها و مراتبی است که درنگ‌ها و تأمل‌هایی ژرف را می‌طلبد. این فلسفی‌ترین مضمون و یا یکی از شگفت‌ترین مضمون‌های فکر فلسفی در طول تاریخ فلسفه، اعم از فلسفه جدید و فلسفه قدیم شرق و غرب می‌تواند به شمار بیاید. آقای دینانی این موضوع را ام‌المسائل و اصل‌الاصول هر نوع تفکر فلسفی می‌داند. هر امری، در اصل، آغاز بنیاد موضوع است و همه چیز در آغاز است و در آغاز موضوع علی‌الاجماع طرح می‌شود و در کار به تفصیل بیان می‌شود. در اندیشه، علت غایی مهم است. آن چیزی که در مسأله پایان است، در اندیشه اول است. انسان حقیقتی است که می‌تواند به حقیقت بیندیشد. می‌تواند در جست‌وجوی حقیقت به حرکت در بیاید و در دستیابی به آن، به حقیقتی فراتر بیندیشد که ادامه آن، قرار دهنده انسان در مدار بی‌نهایت است. انسان تنها موجودی است که با هستی خود نسبتی آگاهانه دارد و به همین جهت، می‌تواند به طرح پرسش از هستی مبادرت نماید. پرسش از هستی را نباید با کسب معلومات